

## Vil modernistisk arkitektur noen gang bli elsket? Spør Hans-Jacob Roald

**Fredag 14. september 2018 gikk alarmen i Bergen rådhus.** Alle måtte evakuere, bygningen kunne kollapse. Årsak var at bærende søyler i fasaden, reist i armert betong, hadde forvitret under langvarig påvirkning av et saltholdig vestlandsklima. Dette var et manglende vedlikehold mange hadde sett og undret seg over.

Rådhusblokka og regjeringskvartalet i Oslo er begge tegnet Erling Viksø, en av landets mest fremtredende modernistiske arkitekter. Regjeringskvartalet består av høyblokka og Y-blokka. Y-blokka, med sitt berømte Nesjar-Picasso relieff Fiskerne skal rives, noe som har utløst nasjonale og internasjonale protester.<sup>1</sup> Om få år vil kanskje noen spørre seg, hva var det de tenkte på, og sammenligne det som nå er i ferd med å skje med tidligere tiders nedgradering av bygninger fra epoker en ikke hadde sansen for som for eksempel stavkirkene eller gotikken.

Når vi observerer den langvarige mangelen på kjærlig pleie av rådhusblokka i Bergen, og det å ville rive Y-blokka i regjeringskvartalet, noen av våre mest fremste offentlige anlegg, må vi allikevel våge å spørre: Er det selve offentligheten som vakler? Eller er det heller noe ved modernismens arkitektur vi ikke liker? Og om den noen gang har vært – eller vil bli – elsket?

### 01. Bakgrunn

**Nye bygg for en ny offentlighet etter 1945.** For å nærme meg et svar trekker jeg frem fire offentlige bygninger reist i Bergen på 1960- og 1970-tallet. Etterkrigstiden var bygging av velferdsstaten, som skulle komme befolkningen til gode ved arbeid, god helse, utdanning og sunne boliger til alle. En ambisiøs stat trengte kunnskap og en målbevisst og handlekraftig forvaltning. Dette skapte behov for nye institusjonsbygg. Disse måtte være funksjonelle og lett tilgjengelige, men også noe mer. De fikk oppgaven å være det nye felleskapets symboler, noe å samle seg om, noe å være stolte av, bygg med særlige kvaliteter. Kall det gjerne en estetisk egenverdi.

De fire byggene jeg skal ta for meg har ikke vært gjenstand for omfattende endringer og de er fremdeles i bruk i samsvar med sine opprinnelige oppgaver: Rådhusblokka tegnet av Erling Viksø (forvaltning). Landåshallen tegnet av Kåre Frølich (Idrett). Realfagbygget til Universitet i Bergen tegnet av Harald Ramm Østgaard (undervisning). Samt Grieghallen tegnet av Knud Munch (kultur).

**Del av en internasjonal bevegelse.** Disse fire byggene ble reist innenfor en tidsånd preget av folk som Le Corbusier og Sigemund Giedion. For Le Corbusier var bruddet med fortiden viktig. Han ville innføre en stilløs stil, markere et arkitektonisk 0-punkt. Kåre Frølich har skrevet om sin begeistring for Le Corbusier og at han ga de unge arkitektene tro på at det var mulig og nødvendig å gi samtiden et nytt og selvstendig arkitektonisk uttrykk.<sup>2</sup>

Sigemund Giedion var sekretær for CIAM. I følge Giedion var monumentet både ønskelig og nødvendig og det måtte være noe mer enn ren nyttearkitektur. Det måtte reflektere demokratiet, innbyggernes drømmer og skape stolthet og begeistring. Tidligere tiders monumenter var ifølge Giedion overflatisk surrogatkunst. Fra nå av skulle formen, det vil si arkitekturens skulpturelle kraft, avløse behovet for stiler. Giedion var både pragmatisk og pastoral. Ved siden av å være formsterke, skulle monumentene

---

<sup>1</sup> International Heritage Alert Launched by ICOMOS, september 2016

<sup>2</sup> Frølich, 1999, side 78

realiseres i samtidens konstruksjoner og røffe materialer. Bygging i mur og stein skulle avløses av armert betong, stål, glass og tre og disse materialene skulle eksponeres for det de var.<sup>3</sup>

**Ingen monumental plan i Bergen.** De fire bygningene står også i en etablert bystruktur. Bergen er i utgangspunktet rik på monumenter. En byform-analyse gjennomført i 1991 viste at monumentene i Bergen lå godt spredt over hele den sentrale byen og at få monumentale bygg hadde støtte i en overordnet plan med monumentale estetiske ambisjoner. Monumental arkitektur i Bergen har, med andre ord, lite å støtte seg til i eksisterende byplaner. Den må vise sin berettigelse i form og funksjon, oppgave for oppgave, sted for sted.

A)

## 02. De fire byggene

Jeg skal her komme med en kort beskrivelse av hvordan de enkelte bygningene. Av de respektive byggeprosessene og hvordan bygget ble mottatt. Jeg vil så vurdere dem som tidsmessige fenomen, likheter og ulikheter for til slutt å reflektere over byggenes posisjoner i samtid og fremtid.

### I. **Rådhuset**

Planleggingen av *det nye rådhuset* bar preg av at modernismen ennå ikke var blitt helt stueren i Bergen og prosessen tok sin tid. I dag sier vi rådhuset i bestemt entall, men det var ikke slik det var tenkt. Vinnerne av arkitektkonkurransen etter den store sentrumsbrannen i 1916, Lilienberg og Samuelsson, mente at byen trengte et større rådhusanlegg. Det gamle rådhuset, som ennå står der og fungerer som bystyresal, lå midt i en klynge av eldre offentlig bygg uten samling om en helhetlig plan som kunne sikre god tilgjengelighet og den verdighet et slikt anlegg kunne trenge. Da byen valgte å legge et nytt rådhusanlegg akkurat her, ble det et skjebnevalg. Tomten var egentlig for trang og det var å be om konflikt mellom byggeprogram / samfunnsbehov og tomtens kapasitet.<sup>4</sup>

En ny arkitektkonkurranse i 1953 premierte fire forslag. Alle viste ulike former for grupperinger av bygg rundt to plassdannelser, en indre borggård og en som åpnet seg mot byen og publikum. Tre av fire hadde et modernistisk formspråk, mens det fjerde satset på en form for tilpasningsarkitektur med store saltak.

Etter konkurransen om nytt rådhus i Oslo, valgte juryen en vinner og brukte tiden til å foredle dette forslaget gjennom 35 år. Oslo fikk et ikonisk rådhus der bygg, plassdannelser og by løfter hverandre. I Bergen ble en annen fremgangsmåte valgt. De premierte kontorene ble invitert til en om-konkurranse om to alternativ: et med og et uten Manufakturhuset, et stort 3-etasjes murhus fra 1600-tallet som hadde hatt mange funksjoner. Det var å be om kaos – og det ble det.

Juryen falt til slutt ned på forslaget til Erling Viksjø, som hadde det beste forslaget dersom Manufakturhuset ble fjernet. Lave bygninger med publikumsfunksjoner var anleggets møte med byen. Den tilhørende høyblokka hadde på sin side to funksjoner: Den skulle for det første betjene de lavereliggende byggene, der møtet mellom myndigheter og byen skulle finne sted. For det andre skulle den ved sine dimensjoner markere at her ligger byens rådhus.

B

---

<sup>3</sup> Hugdal, 2007, kap. 2.1 Giedion og ny monumentalitet.

<sup>4</sup> Roald, 2015, side 159-163

Det er klare paralleller til høyblokka i Regjeringskvartalet. Anlegget hadde en helhetlig orden ved en rettvinklet kvartalsstruktur med tilhørende rektangulære bygninger med varierende proporsjoner. Anlegget bar preg av et hovedtema med variasjoner.<sup>5</sup>

I 1967 fikk Erling Viksjø i oppdrag å realisere høyblokka, men Manufakturhuset var nå vedtatt bevart. Anlegget mistet slik sine romlige kvaliteter og de delene som skulle betjene byen på bakkeplan. Arkitektstanden protesterte, ikke mot konseptet som forsvant, men mot høyden. Under bystyrets behandling ble det sågar foreslått at rådhuset kunne bygges i elementer, slik at en med tiden kunne redusere høyden, om en skulle bestemme seg for det. Slik gikk det selvsagt ikke. Byen fikk aldri et fullgodt anlegg. En skulptur ble redusert til en torso. En burde kanskje ha sett seg om etter en ny tomt. Rådhusblokka stod ferdig i 1974.<sup>6</sup>

C

**Står seg tross alt.** Når det er sagt er rådhusblokka, slik den står der i dag, et enkelt og stilrent bygg. Hele bygget er grått og fasaden består av betong og bearbeidet betong (natur-betong) som omkranser regelmessig plasserte vindusåpninger. Naturbetongen er spesiell og utviklet av Erling Viksjø og sivilingeniør Sverre Jylstad og er brukt i flere av byggene reist av Viksjø. Betongens overflate ble tilsatt singel og grus, ofte elvegrus. Etter at støpen var herdet, ble overflaten sandblåst slik at fasaden ble preget av et mylder av småstein, og fikk således en porøs karakter, tross de harde materialene.<sup>7</sup> Rådhusblokka har stramme ordnede fasader. Gavlen mot byen er uten vindu, men delt inn i horisontale diskrete dekorbånd.

Fasadene mot sør og nord er delt inn i horisontale og vertikale regelmessige omramning av vindusåpningene som hverken favoriserer en horisontal eller vertikal bevegelse. Bygget har tendenser til en tredelt oppbygning med en tydelig sokkel delvis på søyler og delvis som åpen publikumsrettet foaje. Hovedkroppen er byggets dominante del. Med litt velvilje kan en si at den lukkede toppetasje danner en form for øvre ramme ved et fast bredt bånd i betong. Byggets hovedstruktur er ikke fjernt fra klassiske ordensideal, selv om det visuelle uttrykket er svært annerledes.<sup>8</sup>

## II. Realfagbygget

Det kan diskuteres hvilke av de valgte byggene som hadde den mest bråkete forhistorien. Jeg holder en knapp på *Realfagbygget*, reist på Nygårdshøyden som del av utbyggingen av Universitetet i Bergen. Diskusjonen handlet først om lokalisering og om nybygget skulle ligge på Nygårdshøyden i sentrum eller om det skulle bygges en mer romslig campus utenfor bykjernen. Byplansjef Olav Nesse mente at Nygårdshøyden var for trang og at det akkurat her var et velfungerende og attraktivt bomiljø. Han fikk støtte av Norske Arkitekters Landsforbund og Den Norske Ingeniørforening avdeling Bergen. Staten var av en annen oppfatning og trumfet gjennom Nygårdshøyden. Skulle det være på den måten kunne en like godt legge universitetet til Stavanger, - mente mange i Bergen. Staten var også imot dette. Bergen ble stedet.<sup>9</sup>

---

<sup>5</sup> Byggekunst nr. 4 1952, *Konkurransen om rådhusanlegget i Bergen*

<sup>6</sup> Bergen kommune, 29.4.1975, *Bergen rådhus gjennom 400 år*. Byggekomiteen for Bergen rådhus,

<sup>7</sup> Stange, Espen, 27.07.2007: *Erling Viksjø, Rådhus i Bergen*, [www.docomomo/documenter](http://www.docomomo/documenter)

<sup>8</sup> Nyberg og Røyrane, 2014, bygg nr. 363

<sup>9</sup> Roald, 2015, side 198-200

Fase to var realisering av første byggetrinn, realfagavdelingen. Den var på hele 50 000 m<sup>2</sup>, større enn noe annet en til da hadde bygget i Bergen. Staten presset på og ville samle alt i ett bygg og gå rett på en byggemelding.<sup>10</sup> Byplansjef Nesse protesterte nok en gang. Dette var ikke et bygg, men en bydel og det må lages en plan. Han fikk støtte fra de engasjerte arkitektene, blant dem bergensarkitektene Aall og Løkeland. Arkitektene skrev et åpent protestbrev til Stortingets medlemmer. De mistet oppdraget som ble tildelt Oslo-arkitekt Harald Ramm Østgaard.

Resultatet står der. Oppgaven var å plassere et meget stort volum i ett bygg. Noe som taler for denne løsningen er at å fordele volumet på flere bygg kunne ha ført til rivning av flere tilliggende kvartaler med høyverdig arkitektur. Ramm Østgaard gjorde en rekke grep for at bygget skulle fremstå så lite dominerende som mulig. Bygget er stort og samtidig velkomponert. En enkel, rektangulær form sier modig at «her er jeg». Den rektangulære formen kunne, i teorien, vært satt på høyden og gjort seg selv til et enda tydeligere landemerke, til en høyblokk, og gitt rom for en større tilliggende offentlig plass. Med Nygårdsparken som nærmeste nabo i sør var behovet for store tilliggende offentlige arealer dekket.

## D

Ramm Østgaard valgte i stedet å legge bygget så lavt som mulig. Hele fasaden er grå og i eksponert betong. Vi ser tendenser til en tredeling i fasaden. Bygget har en tydelig sokkel med naturstein lagt inn i forstøtningsmuren. Hovedkroppen har et rammeverk av horisontale og vertikale bånd som skaper luft mot den bakenforliggende veggflaten. Rammeverket er komponert som identiske enheter som strekker seg rundt hele bygget. Bygget avsluttes med en kraftig gjennomgående ramme, en form for utover kragende gesims som forsterker inntrykket av anlegget som ett kompakt samlet bygg og som ved sin utkraging bidrar til å trekke det visuelle inntrykket nedover. Ramm Østgaard har selv hevdet at han var inspirert av japansk samtidsarkitektur ved arkitektene Mayekava og Tange som videreførte tradisjonell modultenking inn i det moderne.<sup>11</sup>

**Ikke uten kvaliteter.** Alt i alt er Realfagbygget er velkomponert bygg, volum og plassering tatt i betraktning. Det er imidlertid ikke til å komme fra at volumet sprenger alle muligheter for tilpasning til etablert bygge- og gatestruktur. Det fungerer videre som en stor visuell og funksjonell barriere mellom by og park. Det vi aldri vil få vite er hvilke muligheter som kunne ha åpnet seg dersom byplansjef Nesse hadde fått anledning til å lage en byplan for området i stedet for å måtte behandle en byggemelding. Min kollega, Helge Schjelderup, betegnet det som en velkomponert ulykke.

### III. Grieghallen

*Grieghallen* hadde også et langt og komplisert svangerskap. Her var det rike tradisjoner som skulle markeres, Edvard Grieg, en verdensberømt komponist og Bergen filharmoniske orkester, et av Europas eldste symfoniorkester. Det var intet å hente fra staten, så byen måtte, slik den var blitt vant til, stole på egne krefter. Mye lå mye til rette for tradisjonsrik minnehall-arkitektur. Tomten en fikk tildelt i 1934 var krevende, lang og smal på vestsiden av Lille Lungegårdsvann vis á vis Marken og rett ved den sterkt trafikkerte Nygårdsgaten. Det var radarparet skipsreder Wallem og arkitekt Konow Lund som tok første

---

<sup>10</sup> Andersson & Skjånes, juni 1963, *Universitetet i Bergen. Utbygning på Nygårdshøyden*,

<sup>11</sup> Stange, Espen, 26.4.2012: *Harald Ramm Østgaard, Realfagbygget, Universitetet i Bergen, 1963-77.*  
<http://docomomo.no/dokumenter>,

etappe og det lå i kortene at Konow Lund skulle tegne. Han tegnet da også, men resultatene skapte liten begeistring og da det egentlig ikke fantes midler å bygge for, ble byggingen lagt på is.

I 1965 ble det utlyst en arkitektkonkurranse. Denne ble vunnet av Knud Munk, en 28-årig dansk arkitekt som aldri hadde satt sine ben i byen.<sup>12</sup> Det han skapte, var en eminent konsertsal. Form følger funksjon og han tok i bruk flere av industriens røffe materialer. Selve kjernen, konsert- og scenerommet, ble formet i betong og markerer seg i en vifte over anlegget og byen. Foajeene er formet i rødbrunt platinastål og glass og svever som et flygel over bakken. Inne i den transparente foajeen er en hevet over byen og samtidig en del av den, med forventninger om konsertsalens opplevelser.

E

Den knallrøde skulpturelle himlingen i konsertsalen overrasker hver gang en kommer inn og en opplever å være i et helt spesielt rom. Den nedre delen er et noe tilbaketrukket inngangsparti i all hovedsak med fasader i glass.

F

Det som skapte furore var byggetiden, at råbygget i betong og stål ble stående og vente på fullfinansiering. Stålet rustet og rusten dryppet ned på bakken og det ble en negativ snakkis, men det var en planlagt rusting, det skulle ruste fra seg.

#### **IV. Landåshallen**

*Landåshallen* stiller på mange måter i en kategori for seg. Den har beskjedne dimensjoner og ligger utenfor sentrum, i datidens forstad Landås, og skapte ingen støy ved sin tilblivelse. Tvert imot ble den på alle måter ønsket velkommen. Det som etisk løftet modernismen opp fra enda en isme, var boligsaken, og Landåshallen kan ikke sees uavhengig av utbyggingen av bydelen Landås. Dette var første generasjons funksjonalistisk boligbebyggelse, hvor samfunnet ville realisere en gammel drøm, god helse og gode boliger til alle.

Det var forbud mot gjerder og det store naturgitte landskapet var den nye allmenningen. Boligbyggene var for det meste enkle rektangulære blokker, opp mot fire etasjer, i pusset mur malt i optimistiske lyse farger og med røde saltak. Finland har gjort denne epoken til en del av sin kulturelle identitet. Området Lambertseter i Oslo har blitt stående som funksjonalistisk pionerområde her til lands. Bebyggelsen på Landås står, etter min oppfatning, ikke tilbake i omfang eller kvalitet. Men den mangler den oppmerksomhet og anerkjennelse som må til for å bevare opparbeide kvaliteter. I Bergen handler det meste om sentrum.<sup>13</sup>

Denne sparsommelige allmue arkitekturen fikk sine monumenter. Et av dem er Landåshallen, en kombinert idretts- og svømmehall, bygd av Bergen kommune, tegnet av arkitekt Kåre Frølich og bygget i 1964.<sup>1415</sup> En idrettshall er en hjørnestein i en funksjonalistisk bydel, der kommende generasjoner ikke bare skulle bo sunt, men også bli sunne gjennom fysisk fostring, - en sunn sjel i et sunt legeme. Bygget

---

<sup>12</sup> <http://www.grieghallen.no/artikkel.aspx?pageId=20>, 3.12.2013

<sup>13</sup> Roald, 2015, kap. *Etterkrigstid – vekst og velstand i den gode enhetsstaten*

<sup>14</sup> Skauge, Nordal, Roald, Nielsen og Sandtorv 2013, DOCOMOMO; *Dokumentasjon av de arkitektoniske kvalitetene til Landåshallen, Bergen kommune*

<sup>15</sup> Nyberg og Røyraane, 2014, bygg 316

er tydelig annerledes og gjør seg selv mer fremtredende enn den omkringliggende bebyggelsen, men uten å rage. Landåshallen er satt sammen av tydelige skulpturell enheter. Form følger funksjon. Dette forsterkes av materialbruken. To hovedfunksjoner, hallen og utenpåliggende betjenende trappe- og ventilasjonsrom, har sine former i sine materialer, korrugerte aluminiumsplater og betong.

G

H

Disse tilsynelatende simple materialene ble brukt til å skape en arkitektonisk komposisjon, slik en også finner det i Ishavskatedralen i Tromsø. Landåshallen forsterker komposisjonen ved bruk av farger. De korrugerte aluminiumsplatene har en noe tung blågrå farge som ramme om selve hallen, en rolig og tung boks. Betongen er malt hvitt i en toning som både skulle dempe lysets refleksjon og samtidig skape en ønsket kontrast til hovedvolumet. De utenpålagte betjenende delene har en friere form som nesten svever utenpå kassen. Vi merker oss videre tendenser til tredeling i fasaden med hovedkropp, de utenpålagte delene og tak. For Frølich var Le Corbuiser, Alvar Alto og Hans Scharoun uttalte forbilder. Han hadde et lengre studieopphold i Japan.

### **03. Hvordan står bygningene i dag?**

Valget av de fire byggene var alle representanter en ny tid og fremstår svært forskjellige fra førmoderne monumentalbygg. Det gjelder volumer, materialbruk og komposisjoner. Tre av fire eksempler bærer preg av hvordan håndtere store volumer vis á vis etablerte bystrukturer. Alle de tre eksemplene rager i bybildet, noe offentlige monumenter kan og kanskje bør gjøre.

Eksempelet Realfagbygget viser med all tydelighet konsekvenser av et for stort volum sett i forhold til tildelt tomt. Det burde vært laget en byplan for området. For Grieghallens vedkommende var ikke bygget og volumet større enn at det balanserer mot en tilliggende plassdannelse. Innledende prosess rundt nytt rådhus er som nevnt forbilledlig. Her forsøkte en å etablere et anlegg med plassdannelser og å integrere anlegget i etablert byvev på imøtekommende vis. Dette er viktigere for et rådhus enn noe annet bygg. Feilen lå i at en gikk bort fra å danne et anlegg og i stedet reiste et bygg.

Alt i alt representerer ikke denne epoken noe nytt med hensyn til å integrere ny bebyggelse i eksisterende bystrukturer ut over det at volumene og utfordringene var større og ble løst med vekslende hell. Noe som alltid har skjedd og alltid vil skje.

**I. Materialer.** Noe som skiller våre eksempler umiddelbart fra tidligere epoker er materialbruken. De preges alle av nye moderne materialer som betong, glass og stål. Tidligere tiders hang til foredling og forfining av materialer som stein, puss og mur er erstattet med røffhet. Rådhuset og Realfagbygget er tydelige grå betongbygg, mens Grieg- og Landås-hallen kombinerer betong med glass og stål som fremtredende fasade materialer. Eksemplene viser at det går an å skape høyverdige arkitektoniske komposisjoner med «simple» materialer.

Ærligheten knyttet til materialvalg er muligens i ferd med å spille modernismen et puss. Vestlandshus har tradisjoner for en værhud lagt utenpå konstruksjonen. Gjør en noe annet, gjør en noe dristig. En værhud kan skiftes, verre er det med bærende konstruksjoner i fasaden, det være seg betong eller noe annet. Har en først valgt armert betong i fasaden, krever dette et spesielt og kontinuerlig program for

vedlikehold. Alternativet er ad hoc, dramatiske og kostbare redningsaksjoner. Da kan det være mer enn arkitektur som står på spill.

I

**II. Komposisjon.** Modernismen representerte en mulighet til friere utforming av bygningskroppene, en frihet til å lage lette og mer svevende komposisjoner utenpå en bærende kjerne av søyler og dekk av armert betong. Rådhuset og Realfagbygget benytter seg ikke av denne muligheten, men manifesterer monumentalitet gjennom kompakte rektangulære former, der fasadene er synonyme med bærende konstruksjoner. Dette inntrykket forsterkes ved bruk av tunge materialer i fasadene. Grieghallen er det bygget som tydeligst artikulerer et skille mellom det bærende og det berte, mellom en tung kjerne i betong og en bokstavelig talt svevede påhengt lettere konstruksjon. Hvert av elementene er preget av skulpturell frihet samtidig med at det dannes en helhetlig komposisjon.

Landåshallen benytter seg av tilsvarende todeling, en kjerne og lettere utenpåhengte konstruksjoner. Det spesielle med Landåshallen er at kjernen / hallen er en limtrekonstruksjon, kledd med korrugerte stålplater. De utenpålagte konstruksjonene er i armert betong og demonstrerer, som kjernen i Grieghallen, betongens muligheter til fri forming, til å gjøre seg visuelt lett, om det er det en ønsker. Vi registrerer et klart skille mellom Rådhuset og Realfagbygget på den ene siden og Grieghallen og Landåshallen på den andre der de sistnevnte på ulikt vis demonstrerer modernitetens skulpturelle muligheter og kraft.

**III. Tilknytningen til tradisjonene.** Flere av anleggene bærer preg av tradisjonelle ordensideal ved antydninger til tredeling i fasadene og til orden og symmetrier i romforløp og fasadekomposisjoner. Jeg vil påstå at noe av det særegne ved vår første generasjon modernister var at de bar med seg ønsker om balanse og harmoni. Lars Marcussen har hevdet at Le Corbusier sin modernisme er dypt forankret i Europas klassiske arkitekturtradisjon.<sup>16</sup> Salige Alberti mente det var viktig å skille mellom skjønnhet og dekor og at skjønnhet er harmoni og samklang mellom alle deler av en helhet.<sup>17</sup> Ordenidealene synes sterkest til stede ved Rådhusblokka og Realfagbygget, tydelig hos Landåshallen, mens Grieghallen er det bygget som har den frieste utformingen.

Dersom vi ser etter bygg som klart skiller seg foregående epoker og samtidig lever opp til Giedions program for modernistisk arkitektur ved frie plastiske komposisjoner formet sted for sted, oppgave for oppgave, står Grieghallen og Landåshallen i en klasse for seg.

#### 04. Men vil vi elske dem?

La meg begynne med å vise til dem som eventuelt vil føle denne kjærligheten, altså folket. Bergens Tidende har nylig gjennomført en kåring av byens vakreste og styggeste bygg. Kommentarfeltet er fullt av engasjerte innlegg. De vakreste er i stigende rekkefølge:

1. Håkonshallen
2. Johanneskirken
3. Kjøttbasaren
4. Grieghallen
5. Den Nasjonale Scene

---

<sup>16</sup> Marcussen, 2002, *kap 17 Monument og konstruksjon*

<sup>17</sup> Mollerup, 1992, side 118

6. Bergen Børs
7. Bergen Tinghus

Alle byggene ligger i sentrum. Det er her kvalitet blir tydelig. Byggene representerer viktige offentlige funksjoner og de huser betydningsfulle haller. Håkonshallen ble reist i en før-arkitektonisk tid med referanser til engelske byggetradisjoner. Med unntak av Grieghallen har alle de andre byggene historiske og symbolske referanser gjennom bygningsformer og bruk av rikholdig dekor. Sett i lys av byens historiske dybde er det ikke påfallende at den nye tid er representert kun ett bygg Grieghallen.

J

K

Når vi kommer til kåringen av byens styggeste er bildet noe annerledes. De styggeste er:

1. Rådhuset
2. Realfagbygget
3. Strandkaiteminalen
4. Mathallen
5. Bygarasjen
6. AdO Arena / Amalie Skrams vgs
7. Klinikken i Sandviken.

Også disse ligger i sentrum. Her blir det uønskede tydeligere enn andre steder. Men til forskjell fra de vakreste, er alle de styggeste fra nyere tid. For samtidsarkitekturen er dette en brutal dom som kan forklares, men ikke bortforklares.

En gjennomgående kommentar er at byggene opptre arrogante, de gjør ikke forsøk på å tilpasse seg omgivelsene, de er seg selv nok og melder seg derved ut av byen. Realfagbygget og Rådhuset er allerede omtalt. Bygarasjen og Klinikken i Sandviken gjør ikke forsøk på å etterleve estetiske ambisjoner. Strandkaiteminalen er en form for bryggeinspirert modernisme. Folk liker ikke det. Vi samtidsarkitekter bør spesielt ta inn over oss Mathallen og AdO Arena. Dette er helt nye bygg, reist av det offentlige på vegne av fellesskapet og har vært gjenstand for påkostede arkitektkonkurranser og er tegnet av anerkjente arkitekter.

L

Selv om kommentarene spriker, og kommer med nye forslag til stygge bygg og som alle er av nyere dato, er de først og fremst preget av en *ektefølt skuffelse*. Jeg velger å sitere Georg Hansen fra BT sitt kommentarfelt 8.8.2019:

---

*Stemmen går til Realfagbygget, uten tvil. Mislykket på alle mulige måter rent estetisk, og med en helt grusom mur som stenger bygget av fra gaten nedenfor. Mathallen burde ikke være med her, det er ikke noen stygg bygning. Har inntrykk av at det er like mye beliggenheten folk er motstander av. Rådhuset er heller ikke noen stygg bygning, men passer dessverre ikke helt inn i omgivelsene der det er plassert. For øvrig: ADO/Amalie Skram*



- hvilken enorm feiltagelse det bygget er. Dette er jo kommet på plass ganske nylig. Hvordan kan politikerne ha hatt så total mangel på gangsyn at dette bygget ble godkjent? Og forresten - noen av de grå kassene som er bygget nede på Marineholmen burde definitivt vært med på listen. Arkitektonisk latskap / mangel på yrkes stolthet i særklasse

**Bevares ved å videreutvikles?** Å bevare Rådhusblokka vil opprettholde området som en spennende fragmentert arkitekturhistorisk fortelling. Men den visjonen som lå bak konkurransen i 1965 er langt fra fullbyrdet. Er det fremdeles mulig å skape et fullverdig rådhusanlegg som møter byens behov, et sted hvor befolkningen, og for den saks skyld tilreisende, føler seg umiddelbart velkommen, verdsatt og finner sine tjenester?

Da dagens rådhus ble bygget uttalte kunsthistoriker Robert Kloster at det ikke ville gi borgerne en velfortjent kildrende følelse av festivitas.<sup>18</sup> Når en kommer til rådhuset i Oslo kan vi få en slik opplevelse, en opplevelse av stolthet, dette har vi fått til, dette er vårt hus. Skal en nærme seg noe tilsvarende i Bergen, trengs det et ambisiøst og dristig program for en ny arkitektkonkurranse som kanskje kan gi uventede løsninger.

**Feil fredning.** Merkelig nok er Realfagbygget det eneste av de omtalte anleggene som Staten har fredet, det bygget Staten i sin tid påtvang byen mot byens og fagmiljøenes vilje. Begrunnelsen er mellom annet at det er representativt for en «betongkonstruksjon i funksjonalistisk stil med brutalistiske, sterkt markerte overflater.»<sup>19</sup> Men var det ikke slik at modernismen skulle fjerne behov for isme-kappløpet?<sup>20</sup> Og videre, er brutalismen egentlig noe å feire, et bygg som så til de grader fornekker sine omgivelser?

M

**Fjellstøtt.** Grieghallen står fjellstøtt i publikums og offentlighetens bevissthet som en fremragende konsertsal og byens musikalske storstue, som samlingssted for Bergen som fremragende kulturby; og den fungerer. Noen bygg er som ikoner, de sier mer om seg selv og det stedet det står enn noen analyse kan formilde. Ishavskatedralen i Tromsø og Rådhuset i Oslo er slike. I Bergen er det mange, som Håkonshallen, Mariakirken, Bryggen, med flere. Grieghallen er, etter min oppfatning, et byens ikoniske bygg. Byen er for stor og arkitektonisk rik til å huse det ene ikoniske verket. Kanskje er det byen som sådan som er sitt eget ikon?

**Fritt forfall.** Landåshallen er det eneste av de nevnte byggene som ikke er et sentralt beliggende monument, men står i en egen og mer beskjeden arkitektonisk sammenheng. Landskapet er den åpne grønne forstaden og en idrettsbane. DOCOMOMO Norge har rettet i oppmerksomhet mot anlegget og leverte i 2013 en dokumentasjon av anleggets arkitektoniske kvaliteter og et grunnlagsdokument for fredning, helt frivillig og uten omkostninger for noen. Dokumentasjonen er sendt Riksantikvar, Fylkeskommune og Bergen kommune. Hordaland fylkeskommune bekreftet i et brev av 2015 byggets arkitektoniske kvaliteter. Huseier Bergen kommune har latt hallen stå og forfalle og ukyndig

---

<sup>18</sup> Roald, 2015, side 162

<sup>19</sup> <https://www.uib.no/foransatte/114728/freda-uib-bygg>

<sup>20</sup> Lending, 2005, kap. Modernisme og lovmessighet, side 202-208

vedlikehold har svekket dets arkitektoniske verdi. Det er påfallende at sittende byråd, dominert av sosialdemokrater, ikke ofrer sin stolte pionertid større oppmerksomhet.

#### 05. En dom over hele modernismen

Jeg skal ikke gå gjennom den kjente historien fra klassisk arkitektur til i dag. Men jeg vil poengtere at det bak modernismen lå et spesielt historiesyn, nemlig den historiske materialismen. En arv fra Hegel og Marx, der historisk utvikling sees som dynamisk og utvikler seg fra tese via antitese til syntese, der syntesen blir fremtidens tese.

En filosof som gjorde dette til kunstteori var Theodor Adorno. Han forfektet at alt hva vi skaper før eller senere bli innhentet sin antitese. Her er det ingen plass for evige klassiske verdier som skjønnhet og harmoni, enn si Emmanuel Kant sitt syn på kunsten som en gudgitt mulighet for felles glede i møte med vakre objekt.

Adorno var rådgiver for komponisten Arnold Schönberg som så det som sin plikt å videreføre den store musikkhistorien etter Wagner. Hans løsning var å skrote de grunnleggende harmoniene til fordel for en ny skala. At mange ikke likte det de hørte, var ikke så viktig. Det viktige var fremskrittet i kunsten. Før eller siden ville publikum gjenkjenne fremskrittet, begynne å like det og takke kunstneren. Å provosere og å bli møtt med motstand ble et kriterium for ekthet innen kunstverdenen.

**Den usynlige modernismen.** Dette preger oss kanskje mer enn vi aner. Vi trenger merkelapper, overskrifter, kategorier for å vite hvor vi står og i neste omgang hvor det bærer hen. Jeg har tolket de fire modernistiske monumentene vi har tatt for oss i lys av dette. De gjorde sitt beste for å løse viktige samfunnsoppgaver og samtidig føre den arkitektoniske utviklingen ett skritt videre. Men de gjorde det med vekslende hell.

Schönberg insisterte på at det moderne ville bli likt, bare en lyttet lenge nok. Realfagbygget, og kanskje også Rådhusblokken, i den forfatning og kontekst den befinner seg, har hatt en prøvetid. Publikum liker dem ikke. Tilfellet Grieghallen viser samtidig at det ikke er noe galt med modernismen i seg selv, men en gitt tolkning av dem, brutalismen. Byens befolkning vil ikke ha arkitektur som forneker byen. At Riksantikvaren velger å frede det bygget som klarest bryter med modernismens grunnleggende intensjoner og folkets smak, tror jeg også er et produkt av modernismens usynlige arv.

Brutalismen konstrueres som en kategori som fører modernismen ett skritt videre og må derfor bevares. I en postmoderne verden er alle fenomener, alle verdier likeverdige. Jo flere kategorier, jo rikere verden. Innen deler av kunstverdenen dyrkes det grensesprengende, det provoserende og noen ganger det heslige. Men byen er ikke et innendørs galleri hvor en kan velge å gå inn eller ut. Det er et åpent galleri av alle for alle. Fri og bevare oss for det heslige.

## Litteraturliste

Bø-Rygg, Arnfinn: *Modernismens estetill*, Filosofisk institutt, Universitetet i Bergen, 1998

Frølich, Kåre: *Arkitekt i 50 år – slik eg har opplevd det*, del av Florelius, Mathiesen, Roald, Jørgensen: *Torborg Zimmer Frølich og Kåre Frølich*, Arkitektur i Norge 1999, Norsk Arkitekturmuseum, Bonytt AS

Hansteen, Hans Jacob med flere: *Bergens Byform del I: Overordnet analyse*, Bergen kommune, Byutvikling, 1991

Haugdal, Elin Kristine: *Ny monumentalitet*. Avhandling levert for doctor artium, Universitetet i Tromsø, 2007

Anker, Grønvold og Sørensen: *The City Hall in Oslo*, Aschehough, 2000

Le Corbusier: *The City of To-morrow and Its Planning* (1929). The Architectural Press, 1971

Lending, Mari: *Omkring 1900*. Utkast til en norsk arkitekturhistorisk topikk. Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo, 2005

Marcussen, Lars: *Rummets arkitektur – arkitekturens rum*, Arkitektens forlag, 2002

Møllerup, Jens: *Arkitekturhistorien baglæns*, København, Arkitektens forlag, 1992

Nyberg og Røyraane: *Arkitekturguide Bergen*, Bergen Arkitektforening, Bodoni forlag, andre utgave, 2014

Roald, Hans-Jacob: *Byplanen - En historie om utviklingen av Bergen by*, Scandinavian Academic Press, c/o Spartacus Forlag AS, andre opplag 2015

Røssaak, Eivind: *Det postmoderne og de intellektuelle*, Spartacus forlag, 1998

Sadler, Simon: *The situationist city*, The MIT Press, 1999

Hans-Jacob Roald (f.1950) er utdannet sivilarkitekt NTH og har mastergrad urbanisme AHO. Han har arbeidet i arkitektgruppen Cubus, som byplanlegger i kommunene Bergen, Fjell og Oslo og vært rådgiver for Nordic World Heritage Office UNESCO. Han er dosent ved Høgskulen på Vestlandet.